

Pensionssystemens drivkrafter till ett längre arbetsliv

Lisa Laun

Mårten Palme

Pensionssystemens drivkrafter till ett längre arbetsliv^a

av

Lisa Laun^b och Mårten Palme^c

2022-04-20

Sammanfattning

Det nya pensionssystemet som ersatte det gamla ATP-systemet har införts successivt över årskullar, och är fullt infört för de födda 1954 som fyllde 65 år 2019. I den här rapporten undersöker vi hur drivkrafterna till arbete påverkades av den stora pensionsreformen. Våra resultat visar att reformen generellt sett minskade ersättningsnivåerna jämfört med det tidigare systemet, vilket ger ökade incitament till senare pensionering genom en negativ inkomsteffekt. Våra resultat tyder också på att priset på att lämna arbetskraften, mätt som förändringen av pensionsförmögenheten av att stanna ytterligare ett år, faktiskt minskade som en följd av reformen, förutom i ett fall då vi antar att alla personer börjar ta ut pension vid 65 års ålder, oavsett när man lämnar arbetsmarknaden. Resultaten ger således inget entydigt svar på om de förändrade incitamenten genom pensionssystemet bidragit till det ökade arbetsutbudet bland äldre. På grund av den kraftiga aktuariska justeringen i det gamla pensionssystemet var incitamenten till att skjuta upp pensionsuttaget starka redan före reformen.

---

^a Vi är tacksamma för kommentarer från Johannes Hagen, Ed Palmer, Håkan Selin samt för kommentarer som givits på seminarier inom NBER/ISS-projektet och på IFAU i Uppsala, Sverige. Vi tackar för ekonomiskt stöd från Riksbankens Jubileumsfond.

^b lisa.laun@ifau.uu.se, IFAU, UCLS.

^c marten.palme@ne.su.se, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.

Innehållsförteckning

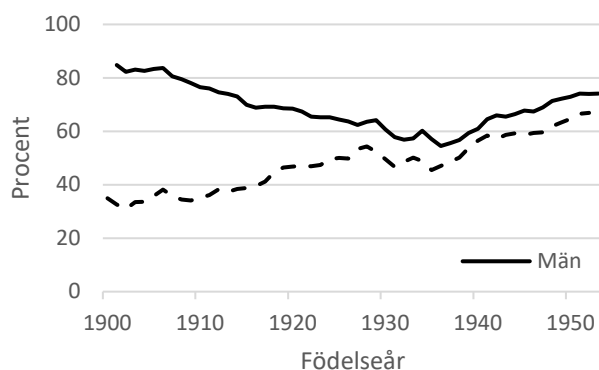
1	Inledning.....	3
2	Den allmänna pensionen före och efter reformen.....	4
2.1	Det allmänna pensionssystemet före reformen.....	4
2.2	Det allmänna systemet efter reformen 1999.....	5
2.3	Övergången från det gamla till det nya systemet.....	6
2.4	Sjuk- och aktivitetsersättningen.....	6
3	Data.....	8
4	Hur har pensioneringsbeteendet förändrats?	9
4.1	Tidpunkt för arbetsmarknadsutträde.....	10
4.2	Utträdesvägar.....	11
4.3	Arbetsmarknadsutträde och uttag av allmän pension	12
5	Hur förändrades de ekonomiska incitamenten att stanna kvar i arbetskraften av pensionsreformen?	18
5.1	Att mäta incitamenten för att stanna i arbetskraften som genereras av pensionssystemet	18
5.2	Förändringar av incitamenten att stanna kvar i arbetskraften i gamla och nya pensionssystemet	20
6	Diskussion	25
	Referenser	28

1 Inledning

På senare år har arbetskraftsdeltagande bland äldre ökat markant i Sverige. I slutet av 1990-talet var arbetskraftsdeltagandet i åldersgruppen 60–64 år 55 procent bland män och 45 procent bland kvinnor. I slutet på 2010-talet var motsvarande siffror 75 respektive 65 procent.¹ Även i den något äldre åldersgruppen – de mellan 65 och 69 – har sysselsättningen ökat, om än på en blygsammare nivå: i slutet av 90-talet deltog runt 20 procent av männen och runt 10 procent av kvinnorna i arbetskraften, medan motsvarande siffror var 25 respektive 20 procent i slutet av 10-talet.

Det finns många konkurrerande förklaringar till denna utveckling. I Laun och Palme (2019) undersökte vi framför allt effekterna av förbättrad utbildning, arbetsmiljö och hälsa. Det finns också ett uppenbart tidsmässigt samband mellan införandet av den stora pensionsreformen i slutet av 1990-talet och ökningen i deltagandet i arbetskraften. Reformen infördes stegvis per födelseårskull. De första som berördes av reformen var de födda 1938. Figur 1 visar arbetskraftsdeltagandet i åldersgruppen 60–64 år för män och kvinnor över födelseårskullar (födelseårskullen på x-axeln avser mittenårskullen i åldersgruppen, dvs 62-åringarna). Man kan tydligt se att för dem födda 1938 och senare vänder utvecklingen mot ett ökat deltagande i arbetskraften i dessa åldrar. Ett tidsmässigt samband räcker dock inte för att dra slutsatsen att det är pensionsreformen som orsakat den ökade sysselsättningen. I denna rapport ska vi fördjupa analysen genom att undersöka hur incitamenten att stanna i arbetskraften faktiskt förändrades genom pensionsreformen.

Figur 1 Arbetskraftsdeltagande för män och kvinnor i åldersgruppen 60–64 år för olika födelseårskullar, angivet som födelseåret för mittenfödelseåret för gruppen

Källa: SCB, AKU.

¹ Se t ex Laun och Palme (2021). Källa: AKU, Statistiska centralbyrån.

Som vi närmare kommer att förklara längre fram, avgörs incitamenten till arbete i ett pensionssystem dels av generositeten i systemet, genom en inkomsteffekt, dels av hur mycket storleken på förmånerna förändras genom att den försäkrade fortsätter att arbeta, genom en priseffekt. Våra resultat visar att reformen medförde att ersättningsnivåerna generellt sett minskade till följd av reformen. Om, med nationalekonomiska termer, fritid är en normal vara på så sätt att man efterfrågar mer av den när inkomsten går upp, så skulle detta ge incitament till senare pensionering. Å andra sidan visar våra resultat att priset på att lämna arbetskraften, genom förändringen av pensionsförmögenheten av att stanna ytterligare ett år i arbetskraften, faktiskt minskade som en följd av reformen, utom i ett speciellt fall då vi antar att tidpunkten för att den försäkrade individen ska börja ta ut sina pensionsförmåner är fixerat till året för 65-årsdagen.

Resultaten ger således inget entydigt svar på om de förändrade incitamenten genom pensionssystemet bidragit till det ökade arbetsutbudet bland äldre. För att kunna avgöra vilken av effekterna som dominerar fordras det att man skattar inkomsteffekten och priselasticiteten separat. Det försök vi gjort att göra detta genom en ekonometrisk modell misslyckades dock genom att vi inte på ett trovärdigt sätt lyckades identifiera en inkomsteffekt. Vi hoppas dock kunna återvända till detta intressanta problem i vår fortsatta forskning.

2 Den allmänna pensionen före och efter reformen

2.1 Det allmänna pensionssystemet före reformen

Det allmänna systemet före pensionsreformen som beslutades 1998 bestod av tre huvudsakliga delar: folkpensionen, pensionstillskottet och den allmänna tilläggs-pensionen (ATP). Folkpensionen var en baspension, vars nivå inte var relaterad till individens tidigare inkomster. Folkpensionen var, liksom de andra förmånerna i systemet före pensionsreformen, kopplad till prisbasbeloppet (PBB). Prisbasbeloppet är politiskt bestämt, men har med ett par undantag följt konsumentprisindex nära. Folkpensionsförmånen utgjorde på årsbasis, om den började tas ut vid den normala pensionsåldern när den försäkrade fyllde 65 år, 96 procent av ett prisbasbelopp för en ensamstående pensionär och 78,5 procent av ett prisbasbelopp för en gift pensionär.

ATP var, till skillnad från folkpensionen, relaterad till den försäkrades tidigare arbetsinkomster. Om den försäkrade började ta ut sin pension vid 65 års ålder utgjorde ATP 60 procent av den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten, över ett prisbasbelopp. Detta underlag, som räknades upp med prisbasbeloppet, baserades på de 15 år den försäkrade hade högst inkomst. Om

inkomsten överskred det så kallade taket i socialförsäkringssystemet på 7,5 prisbasbelopp, sattes den till detta takbelopp.² Om den försäkrade bidrog till systemet färre än 30 år, reducerades förmånen med kvoten mellan antalet år som den försäkrades arbetsgivare betalt in arbetsgivaravgifter för den försäkrade och 30.

För de med ingen eller låg ATP infördes 1969 pensionstillskottet. För den som helt saknade ATP utgjorde pensionstillskottet 56,9 procent av ett prisbasbelopp.³ Pensionstillskottet avräknades emellertid 1:1 mot ATP-pensionen. Om ATP-pensionen motsvarade mer än 56,9 procent av ett prisbasbelopp försvann således pensionstillskottet helt.

Alla pensionsförmåner i det gamla systemet minskades om den försäkrade valde att ta ut förmånerna före de fyllde 65 år och ökade om de valde att skjuta upp uttaget till efter 65-årsdagen. Detta kallas aktuarisk justering: minskningen av storleken på de månatligt utbetalda pensionerna ska uppväga det faktum att den försäkrade kan förväntas få ut fler betalningar om de startar innan 65-årsdagen och, omvänt, om utbetalningarna skjuts upp ska ökningen kompensera för att den försäkrade förväntas få ut färre betalningar under sin livstid.

Den aktuariska justeringen innebar en livslång reduktion på 0,5 procent för varje månad före 65-årsdagen som personen valde att ta ut sin pension. Det fanns också ett livslångt 0,7-procentigt tillägg för varje månad som personen valde att skjuta upp utbetalningarna efter 65-årsdagen. Detta innebar att om man började ta ut sin pension den månad man fyllde 64 år, i stället för vid den normala pensionsåldern vid 65 år, så minskade pensionen livsvarigt med 6 ($12 \times 0,5$) procent per månad, och om man valde att skjuta upp den till månaden man fyllde 66 år så ökade den med 8,4 ($12 \times 0,7$) procent per månad livet ut. Reglerna medgav att man kunde börja plocka ut sin pension den månad man fyllde 60 år alternativt att uttaget sköts upp till månaden för 70-årsdagen.

2.2 Det allmänna systemet efter reformen 1999

Det reformerade pensionssystemet består av tre huvudsakliga delar. Folkpensionen ersattes av garantipension, som är indexerad med KPI och som finansieras direkt genom statsbudgeten. Den inkomstrelaterade ATP-pensionen ersattes med inkomst- och premiepension. Inkomstpensionen bygger på ett så kallat NDC-system (Notional Defined Contribution), ett icke-fonderat system där pensionens storlek bestäms av hur mycket den försäkrade genom åren betalat in till systemet. Premiepensionen är ett fullt fonderat system där den försäkrade själv kan välja förvaltare av sin pension. Inkomst- och premiepensionerna finansieras genom

---

² Sedan 2001 regleras taket i det allmänna systemet av inkomstbasbeloppet som indexerar tillväxten i lönesumman i ekonomin. Från 1995 användes det förhöjda prisbasbeloppet.

³ Denna nivå gäller från 2001. Tidigare var nivån något lägre.

allmän pensionsavgift samt egen- och arbetsgivaravgifter som motsvarar 18,5 procent av lönesumman: 16 procent avsätts till inkomstpensionen och 2,5 procent till premiepensionen.

Det finns en rad fundamentala skillnader mellan inkomstpensionen i det nya systemet och ATP i det gamla. För det första är de pensionsrätter som intjänats under livet indexerade med ett inkomstindex i det nya systemet i stället för prisbasbeloppet i ATP-systemet. Inkomstindex beräknas baserat på den genomsnittliga arbetsinkomsten för alla permanent boende i Sverige. Inkomstpensionen garanterar inte längre en real levnadsstandard, utan följer den ekonomiska tillväxten i landet. Från 2001 definieras också taket i pensionssystemet av 7,5 inkomstbasbelopp i stället för prisbasbelopp. Det är en viktig skillnad, eftersom reallönetillväxten har medfört att allt fler kommer över det prisindexerade taket. För det andra är storleken på förmånerna i inkomstpensionen direkt relaterade till hur mycket individen betalat in till systemet under sin yrkesaktiva tid. När den försäkrade går i pension bestäms pensionens storlek genom att behållningen på individens pensionskonto delas med ett delningstal som bl.a. är en funktion av den förväntade livslängden vid 65 års ålder för en specifik årskull. Pensionsförmånens storlek bestäms, till skillnad från i det gamla systemet, således både av när den försäkrade slutar att betala in till systemet och när hen börjar ta ut sin pension.⁴

2.3 Övergången från det gamla till det nya systemet

Övergången från det gamla till det nya systemet skedde stegvis. Den första årskullen som ingick i det nya systemet är de som är födda 1938. Denna årskull omfattas till 20 procent av det nya systemet och till 80 procent av det gamla. Varje årskull födda senare än 1938 omfattas med ytterligare 5 procent av det nya systemet, dvs. de som är födda 1939 till 25 procent osv. fram till de som är födda 1954 som till 100 procent är i det nya systemet.

2.4 Sjuk- och aktivitetsersättningen

Sjuk- och aktivitetsersättningen, det som före 2003 kallades förtidspensions-systemet, ersätter förlorad arbetsinkomst på grund av långvarigt nedsatt arbetsförmåga av hälsoskäl. En serie reformer som gradvis gjorde beviljandereglerna för förtidspension mindre strikta genomfördes under 1970-talet. De viktigaste var införandet av särskilda äldre regler samt införandet av arbetsmarknadsskäl som grund för ersättning för åldrarna 60–64 år (ursprungligen 63–66 år). Dessa

---

⁴ I det gamla systemet ökade pensionsförmånerna med arbetade år dels om inkomsterna under det extra året tillhörde de 15 bästa åren av arbetsinkomster, dels om den försäkrade ännu inte hade bidragit till systemet under 30 år.

regler togs bort under 1990-talet när arbetsmarknadsskålen avskaffades 1991 och när de särskilda äldrereglerna slopades 1997. Det innebar att äldre arbetare inte längre hade lägre medicinska beviljandekrav för förtidspension, var tvungna att delta i rehabiliteringsprogram och omfattades av samma regler för att ta lämpliga arbeten och flytta på sig geografiskt som yngre arbetare (se Karlström, Palme och Svensson (2008) för en detaljerad beskrivning av reformen 1997 och arbetsbudseffekterna).

Före 2003 var förtidspensionssystemet en del av det allmänna ålderspensionssystemet. Liksom för allmän ålderspension bestod den av en basförmån och en inkomstrelaterad förmån. År 2003, som en del av reformen av det allmänna ålderspensionssystemet, bytte förtidspensionen namn till sjuk- och aktivitetsersättning, och förmånerna lyftes över till det allmänna socialförsäkrings-systemet. Ersättningen beräknades som 64 procent av ”antagandeinkomsten” under socialförsäkringstaket. Antagandeinkomsten beräknas som genomsnittet av de 3 bästa åren av de senaste 5–8 årens pensionsgrundande inkomst före det att en arbetare blev berättigad sjuk- eller aktivitetsersättning.

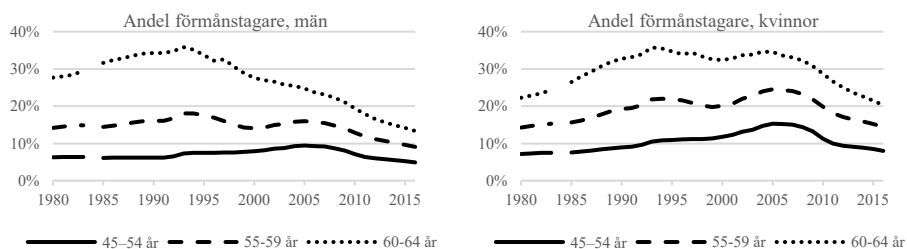
Reformen 2003 innebar också förändringar i beviljandekraven för förtidspension. Den viktigaste var att förmånen inte längre var permanent utan skulle omprövas var 5:e år. Ersättningen bytte namn till sjukersättning för dem över 30 år och till aktivitetsersättning för dem under 30 år, vilka behövde ansöka om sjukersättning när de fyllde 30. Dessutom infördes rehabiliteringsprogram i samverkan mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. År 2005 slogs de lokala försäkringskassorna samman till en central myndighet, Försäkringskassan. I samband med det genomfördes internt ett arbete med att öka likvärdigheten i arbetsförmågebedömningen i olika delar av landet. Laun och Palme (2020) visar att detta tycks ha lett till gradvis striktare bedömningar av beviljandekraven för sjuk- och aktivitetsersättning.

År 2008 implementerade regeringen en ny reform av sjuk- och aktivitetsersättningen. Den viktigaste förändringen var att den försäkrade behövde visa att arbetsförmågan var permanent nedsatt. Detta ledde givetvis till att tröskeln för att bli beviljad sjuk- och aktivitetsersättning höjdes markant. Samtidigt ändrades reglerna för sjukpenning, som ersätter inkomstbortfall på grund av en tillfälligt nedsatt arbetsförmåga, så att maxtiden begränsades till ett år. Reformen innebar också tydligare tidsramar för bedömning av arbetsförmåga inom sjukpenningen, den så kallade rehabiliteringskedjan.

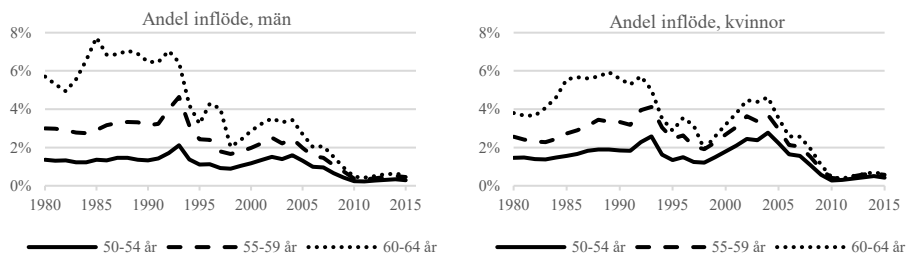
Figur 2 visar utvecklingen av andelen individer med förtidspension/sjukersättning (stocken) i åldersgrupperna 45–54, 55–59 och 60–64 år över tid, och Figur 3 visar andelen individer i dessa åldersgrupper som beviljas förtidspension/sjukersättning (inflödet) varje år. Den mest slående utvecklingen är den

stora nedgången i andelen förtidspensionärer som skett sedan sent 80-tal. Analysen i Jönsson, Palme och Svensson (2012) indikerar att de förändrade beviljandekraven under 1980- och 90-talet tydligt påverkade förmånstagandet och i förlängningen arbetskraftsdeltagandet i dessa åldersgrupper. För ändamålen i denna rapport är dock nedgången sedan 2005 den mest intressanta. Det är tydligt att bakgrunden till nedgången är de förändrade beviljandereglerna 2003 och 2008, samt den gradvis striktare tillämpningen av regelverket inom Försäkringskassan (se också Johansson m.fl. (2018) för en beskrivning).

Figur 2 Andel förmånstagare av förtidspension/sjukersättning per åldersgrupp och kön, 1980–2016

Figur 3 Andel som börjar få förtidspension/sjukersättning per åldersgrupp och kön, 1980–2016

3 Data

Vi använder två huvudsakliga datakällor: Statistiska centralbyråns (SCB:s) LISA-databas samt Pensionsmyndighetens pensionsregister. Dessa register innehåller uppgifter för hela den svenska befolkningen. Datakällorna har länkats ihop genom personnummer. Fördelen med att använda pensionsregistret är att inkomsthistoriken i detta register går tillbaka ända till 1960 och att det medger att man beräknar pensionsförmånerna från det allmänna systemet mycket exakt. LISA-databasen – som i sin tur innehåller en rad olika register, som olika taxeringsregister, utbildningsregistret och transaktioner från Försäkringskassan –

innehåller en rad viktiga uppgifter som pensionsregistret inte innehåller, som inkomster över det så kallade taket i pensionssystemet samt uppgifter om utbildning.

Vi begränsar urvalet till de som är födda mellan 1927 och 1953 och som är permanent boende i Sverige. För att underlätta beräkningarna har vi också dragit ett slumpmässigt urval på 10 procent ur vårt ursprungliga datamaterial. De olika registren medger att vi observerar arbetsmarknadsutfallet mellan 1991 och 2012. Vi definierar året för utträdet från arbetskraften som det sista året före individen registrerar en taxerad arbetsinkomst under ett prisbasbelopp. År för när individen börjar ta ut sina förmåner från ålderspensionssystemen definieras som det första året som individen har positiva inkomster från ålderspension.

I Tabell 1 visar vi genomsnittliga värden för de viktigaste variablerna i vårt datamaterial samt antal observationer.

Tabell 1 Deskriptiv statistik för personer födda 1927–1950 i åldrarna 50–70 år som ännu ej lämnat arbetskraften (10 procent slumpmässigt urval av befolkningen)

	Totalt	Män	Kvinnor
Födelseår	1940,36	1940,42	1940,30
Ålder	59,31	59,24	59,37
Gift	0,648	0,661	0,635
Utbildning			
Låg	0,372	0,391	0,353
Mellan	0,490	0,475	0,505
Hög	0,138	0,134	0,142
Antal observationer	3 570 269	1 782 432	1 787 837
Unika individer	216 581	109 328	107 253

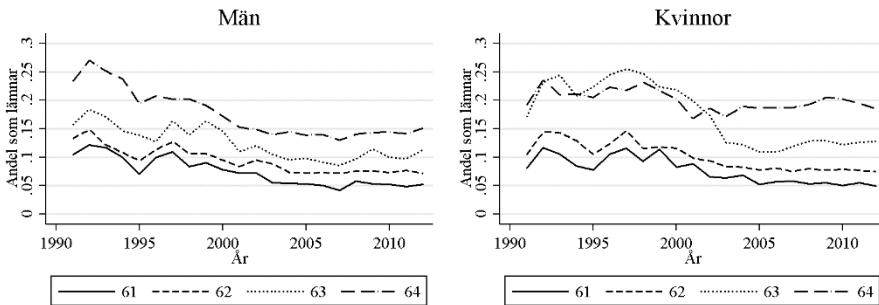
4 Hur har pensioneringsbeteendet förändrats?

I detta avsnitt ska vi i mer detalj studera hur pensioneringsbeteendet förändrats på senare år. Först beskriver vi hur utträdesåldern förändrats i olika grupper. Sedan hur finansieringen av utträdet förändrats. Olika utträdesvägar från arbetskraften är förenade med olika typer av ekonomiska incitament. Den mest uppenbara skillnaden finns mellan de som utnyttjar ålderspensionssystemet och de som går via något annat socialförsäkringssystem, som sjukersättningen eller arbetslöshetsförsäkringen. Slutligen beskriver vi hur tidsintervallet mellan utträdet från arbetskraften och uttaget av ålderspension har förändrats.

4.1 Tidpunkt för arbetsmarknadsutträde

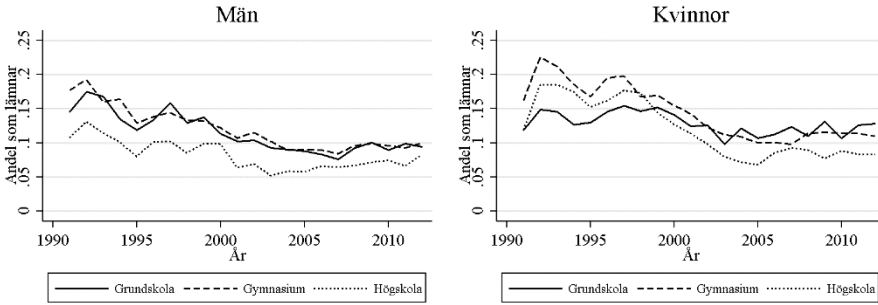
Figur 4 visar hur andelen som lämnar arbetsmarknaden för gott i olika åldrar mellan 61 och 64 har förändrats under perioden 1991–2012 separat för kvinnor och män. Vi har använt de data och den definition på deltagande i arbetskraften som vi beskrev i avsnitt 3. Figuren visar att arbetsmarknadsutträdet har minskat i alla åldrar mellan 61 och 64 jämfört med 90-talet. Förändringen för män är störst i den grupp där utträdet från arbetsmarknaden varit som högst, bland 64-åringarna, medan den största förändringen för kvinnor har skett bland 63-åringarna.

Figur 4 Andel som lämnar arbetsmarknaden för gott av dem som kvarstår på arbetsmarknaden per ålder, 1991–2012

Figur 5 delar upp arbetsmarknadsutträdet efter utbildningsnivå och visar den genomsnittliga andelen som lämnar arbetsmarknaden i tre olika utbildningsgrupper: grundskole-, gymnasie- och högskoleutbildade. Figuren visar olika mönster för män, i den övre panelen, och kvinnor, i den nedre panelen. För män är *nivån* på utträdet mycket lägre bland högskoleutbildade under hela perioden. *Minskningen* verkar dock vara jämnt fördelad över alla utbildningsgrupper. För kvinnor är skillnaden i utträdet mellan utbildningsgrupper mindre, men *minskningen* i utträdet mot slutet av perioden verkar vara som störst bland högskoleutbildade.

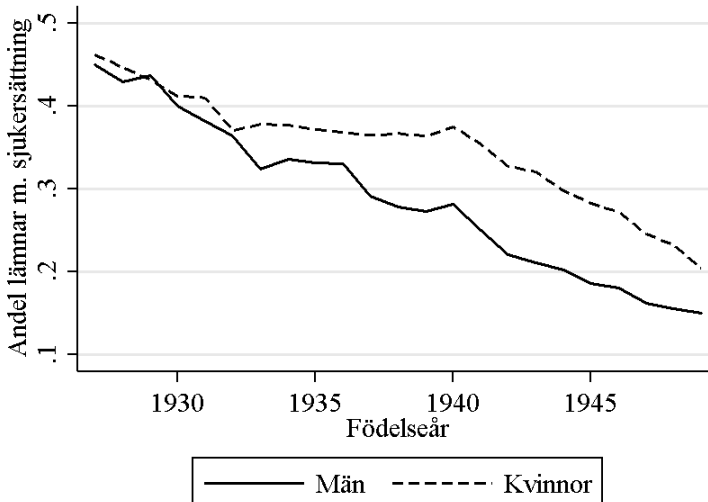
Figur 5 Andel som lämnar arbetsmarknaden för gott av dem som kvarstår på arbetsmarknaden i åldern 61–64 år per utbildningsgrupp 1991–2012

4.2 Utträdesvägar

De två främsta utträdesvägarna från arbetsmarknaden i Sverige är genom ålderspensionssystemet eller genom sjukersättningen. Figur 6 visar andelen som lämnar arbetsmarknaden med sjukersättning som huvudsaklig inkomstkälla under åren före 65 för födelseårskullarna 1927–1949. Figuren visar en dramatisk förändring. För män och kvinnor födda 1930 lämnar runt 40 procent arbetsmarknaden genom sjukersättningen. Motsvarande andel för män födda 1949 var bara runt 15 procent och för kvinnor runt 20 procent.

Figur 6 Andel som lämnar arbetsmarknaden för gott genom förtidspension/sjukersättning för födelseårskullarna 1927–1949

Utvecklingen speglar den serie reformer som har ökat kraven för att få tillgång till förtidspension/sjukersättning som började med borttagandet av möjligheten att få förtidspension av arbetsmarknadsskäl 1991. De årskullar som omfattas av vår studie tillhör alltså den grupp där sannolikheten att få förtidspension monotont minskat. Hade vi utsträckt åldersintervallet till att omfatta även de som fötts i början av 20-talet hade vi fått se en ökning i sannolikheten att få förtidspension i början av intervallet.

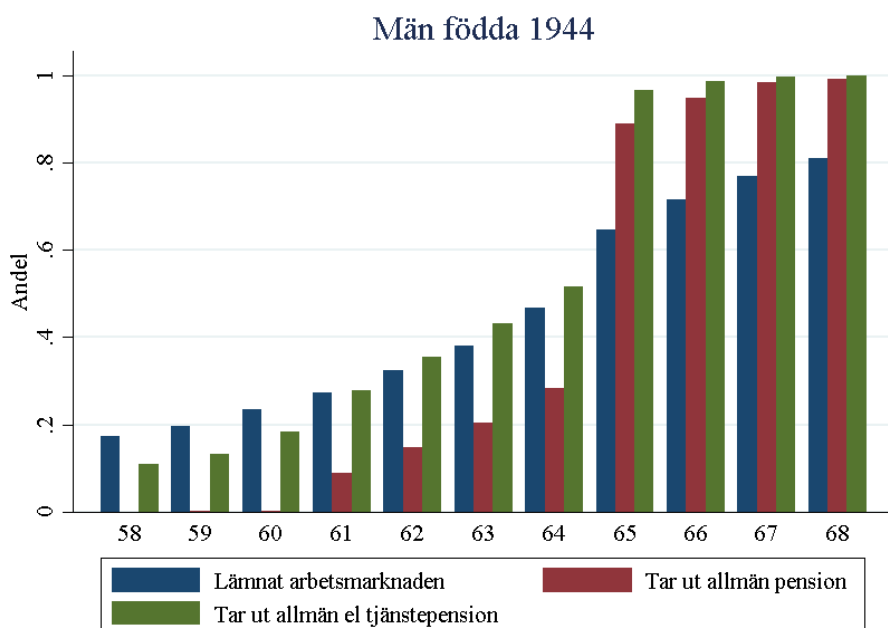
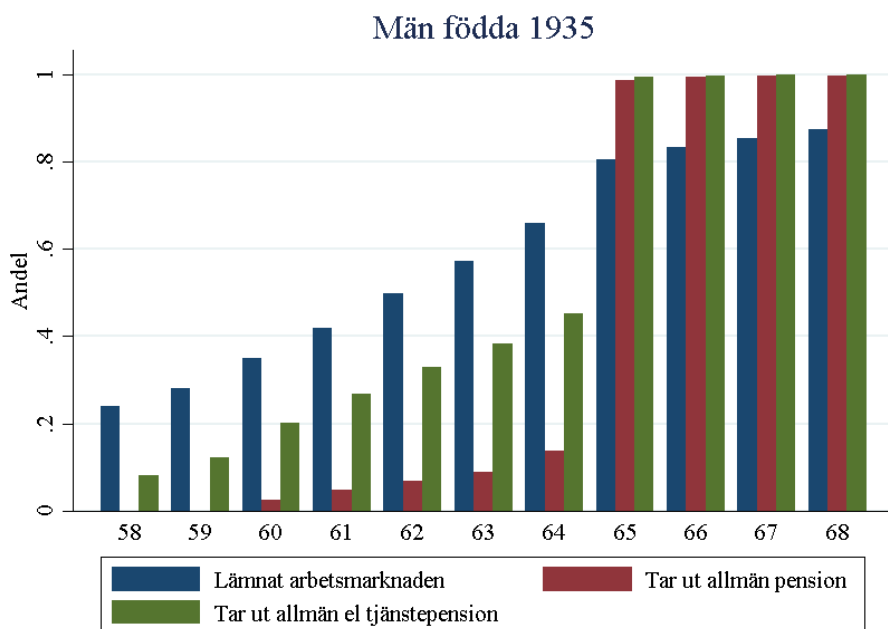
4.3 Arbetsmarknadsutträde och uttag av allmän pension

En viktig skillnad mellan det gamla och det nya pensionssystemet är hur den aktuariska justeringen är konstruerad. I det gamla pensionssystemet var den främst kopplad till när den försäkrade började ta ut sin pension från systemet. I det nya pensionssystemet beror storleken på pensionsförmånerna *både* på tidpunkten då man slutar bidra till systemet, dvs slutar arbeta, vilket påverkar storleken på pensionsförmögenheten, och på tidpunkten då man börjar ta ut allmän pension, genom delningstalet och indexeringen av tidigare intjänade pensionsrätter. Det betyder att incitamenten för den försäkrade att skjuta upp datumet för pensionsuttaget efter att man slutat arbeta kan vara större i det gamla pensionssystemet. Om de försäkrade agerar på dessa incitament, bör det ha skapat ett större gap mellan tidpunkten för arbetsmarknadsutträdet och tidpunkten för uttag av den allmänna pensionen i det gamla pensionssystemet.

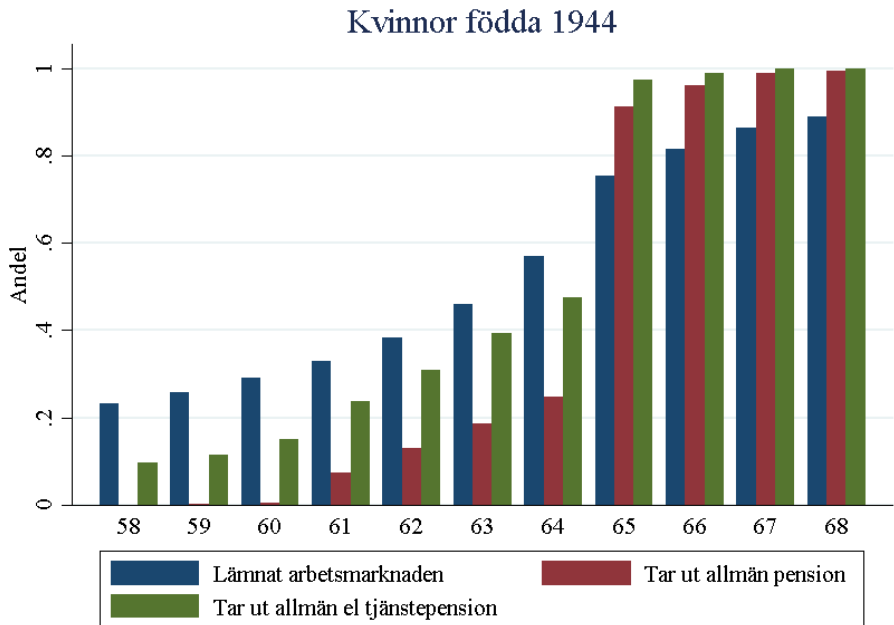
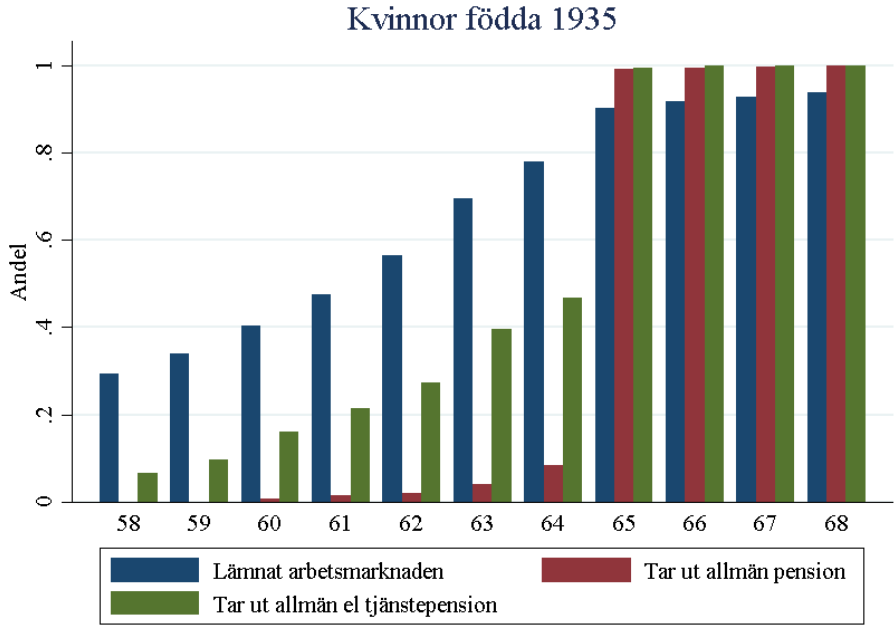
För att undersöka hur det förhåller sig med detta visar Figur 7 och Figur 8 andelen som lämnat arbetsmarknaden, andelen som börjat ta ut allmän pension och andelen som börjat ta ut allmän pension eller tjänstepension vid olika åldrar för födelseårskullarna 1935 och 1944 för män respektive kvinnor. Eftersom de födda 1938 var den första födelseårskullen i det nya pensionssystemet tillhör de födda 1935 fullt ut det gamla pensionssystemet medan de födda 1944 är till hälften i det gamla systemet och till hälften i det nya.

Figur 7 och Figur 8 visar flera intressanta skillnader mellan födelseårskullarna 1935 och 1944. För det första är det tydligt att normen om pensionering vid 65 har blivit svagare för 1944-årskullen, både vad avser arbetsmarknadsutträde och uttag av allmän pension. Genom att jämföra staplarna för att ha lämnat arbetsmarknaden och för att ta ut allmän pension blir det också tydligt att en mycket större andel lämnade arbetsmarknaden utan att ta ut allmän pension i 1935-årskullen jämfört med 1944-årskullen. En väldigt liten andel, endast runt 10 procent, tog ut allmän pension från det gamla pensionssystemet före 65 års ålder bland dem födda 1935. Å andra sidan började nästan alla ta ut sin pension året de fyllde 65 år. Bland dem födda 1944 är åldern för att börja ta ut allmän pension mycket mer utspridd över åldrarna.

Figur 7 Andel som lämnat arbetsmarknaden, andel som tar ut allmän pension och andel som tar ut allmän eller tjänstepension vid olika åldrar för män födda 1935 och 1944

Figur 8 Andel som lämnat arbetsmarknaden, andel som tar ut allmän pension och andel som tar ut allmän eller tjänstepension vid olika åldrar för kvinnor födda 1935 och 1944

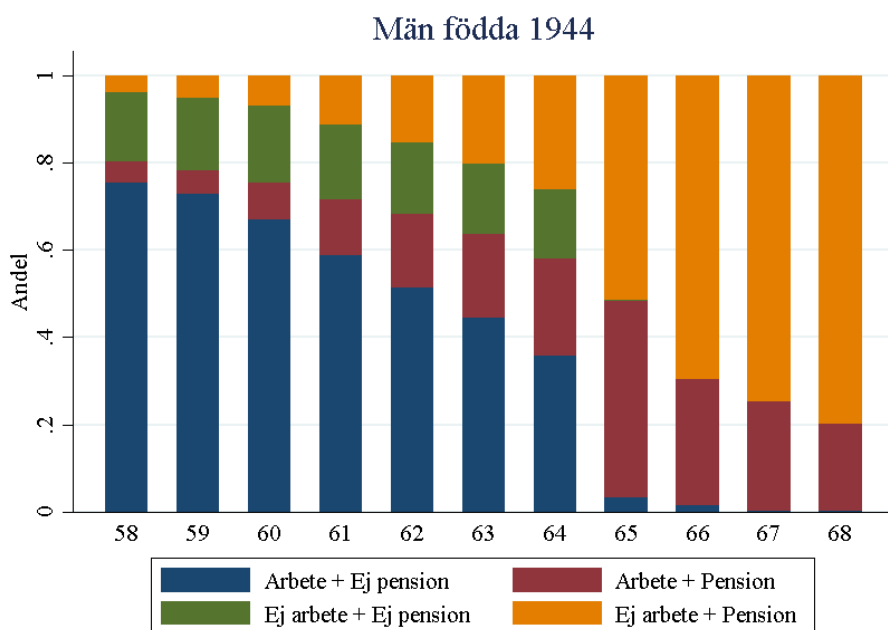
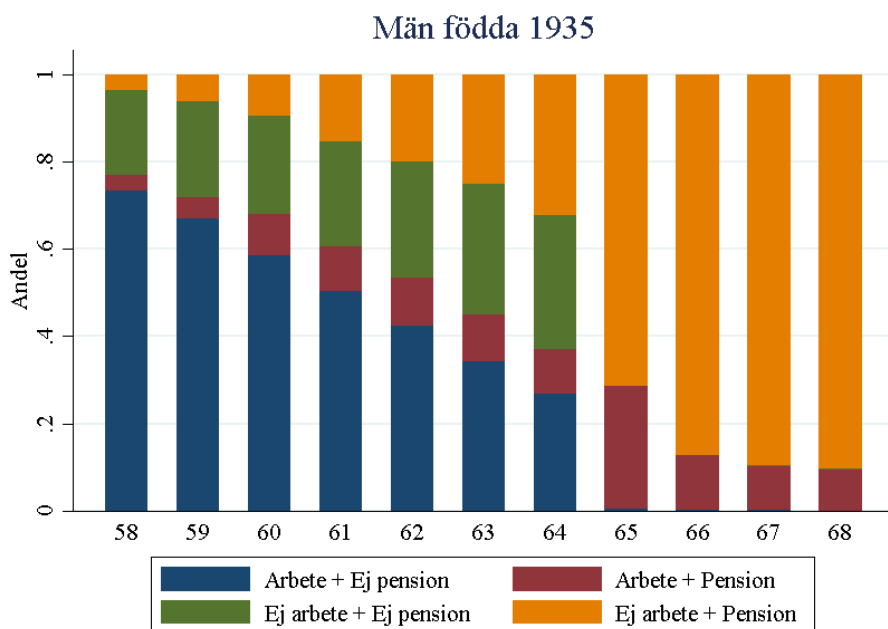

Figur 9 och Figur 10 utökar analysen i Figur 7 och Figur 8 genom att visa hur de fyra möjliga kombinationerna av arbete och pensionsuttag över ålder har förändrats för dem födda 1935 och 1944, för män respektive kvinnor. I dessa figurer inkluderar ”pension” såväl allmän pension som tjänstepension.

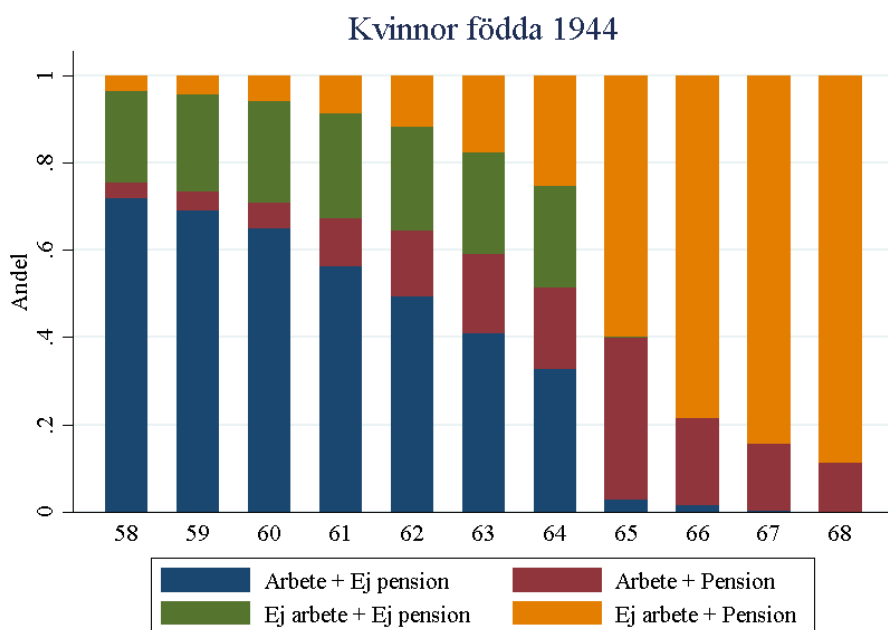
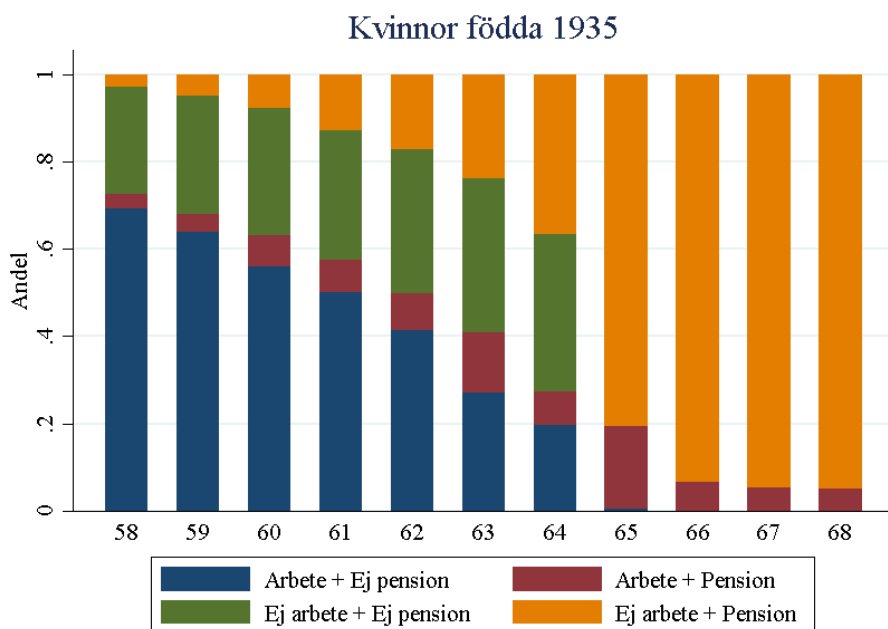
Genom att jämföra årskullarna 1935 och 1944 och se på totalen av kategorierna ”arbete+ej pension” och ”arbete+pension”, blir det tydligt att andelen som stannar kvar på arbetsmarknaden har ökat markant mellan årskullarna. Slutligen, att kategorin ”ej arbete+ej pension” har minskat mellan årskullarna tydliggör det mindre gapet mellan arbetsmarknadsutträde och pensionsuttag bland yngre födelseårskullar.

För att sammanfatta, våra tre huvudresultat i förändringar av pensionsbeteende så här långt är: (i) arbetsmarknadsutträde har fördröjts i alla utbildningsgrupper; (ii) vägen ut från arbetsmarknaden har förändrats markant och en ökad andel av arbetstagarna lämnar arbetskraften genom ålderspensionssystemen; (iii) det genomsnittliga tidsintervallet mellan arbetsmarknadsutträde och pensionsuttag från det allmänna pensionssystemet har minskat.

Figur 9 Andel med olika kombinationer av arbete och pensionsuttag vid olika åldrar för män födda 1935 och 1944

Figur 10 Andel med olika kombinationer av arbete och pensionsuttag vid olika åldrar för kvinnor födda 1935 och 1944

5 Hur förändrades de ekonomiska incitamenten att stanna kvar i arbetskraften av pensionsreformen?

5.1 Att mäta incitamenten för att stanna i arbetskraften som genereras av pensionssystemet

Att förklara vad som bestämmer konsumtionen av varor och tjänster är en central del av vad som sysselsätter nationalekonomiskt tänkande. I grundläggande ekonomisk teori bestäms konsumtionen av inkomster och priser. Analyserar man efterfrågan på en normal vara tänker man sig att efterfrågan ökar på denna om inkomsterna ökar – man kan köpa lite mer av allt med högre inkomster. På motsvarande sätt tänker man sig att efterfrågan på varan eller tjänsten minskar om priset går upp – man måste avstå från mer för att ha råd att köpa den.

Ekonomisk analys av hur folk väljer tidpunkt för att lämna arbetskraften utgår också från priser och inkomster. Man tänker sig att folk vill konsumera fritid när de blir äldre och mindre benägna att arbeta. Om inkomsterna går upp och fritid är en normal vara i så måtto att om inkomsten går upp vill man konsumera mer av varan, så kommer fler försäkrade bestämma sig för att lämna arbetsmarknaden tidigare än de annars skulle ha gjort. Går priset på att lämna arbetskraften upp, till exempel genom att de får högre arbetsinkomster om de fortsätter att arbeta, kommer de att vilja konsumera mindre fritid och pensionera sig senare.

Samma resonemang gäller för analys av hur pensionsreformer påverkar pensioneringsbeteendet. Utformningen av offentliga pensionssystem kan påverka både inkomster och priset på att lämna arbetskraften. Om vi bortser från finansieringen av pensionssystemet och möjligheterna att kompensera pensionsreformer med eget sparande, så leder en pensionsreform med mer generösa förmåner till att inkomsterna ökar. Ökade inkomster leder enligt det tidigare resonemanget till att personerna vill konsumera mer fritid och därför lämnar arbetskraften tidigare. Omvänt skulle en reform som innebar mindre generösa förmåner leda till att folk sköt upp sitt utträde från arbetsmarknaden.

Det vanligaste sättet att mäta den förändrade inkomsten som kan hänföras till en pensionsreform är att mäta förändringen i pensionsförmögenheten. Storleken på denna förmögenhet är proportionell mot storleken på utbetalningarna som en viss person får under tiden som pensionerad. Pensionsförmögenheten definieras, vid varje hypotetisk pensioneringsålder, som nuvärdet av alla de utbetalningar från pensionssystemet som den försäkrade kan förvänta sig att få ut vid den givna pensionsåldern. Självklart beror storleken på denna förmögenhet på hur länge den försäkrade förväntas leva. Detta kan så klart skilja sig mellan olika individer med olika observerbara egenskaper. När vi beräknat pensionsförmögenheten har

vi använt års-, ålders- och könsspecifika överlevnadssannolikheter från Statistiska centralbyråns (SCB:s) officiella befolkningsstatistik.⁵

Pensionsreformer kan också påverka priset på fritiden som den försäkrade betalar genom tidigare pensionering. Detta sker genom de olika regler som finns i varje pensionssystem för hur pensionsförmögenhetens och därmed pensionsinkomsternas storlek påverkas av hur länge man arbetar och bidrar till systemet, eller när man börjar ta ut sin pension. Det finns en rad olika sätt att mäta incitamentsförändringar genom den s.k. priseffekten i den nationalekonomiska litteraturen. Det enklaste sättet – och det sätt vi kommer utgå ifrån i denna studie – är att jämföra hur pensionsförmögenheten förändras av att pensioneringen skjuts upp ett år i de två olika pensionssystemen.

Som vi såg i avsnitt 2 skiljer sig det gamla och det nya pensionssystemet på en rad punkter när det gäller sambandet mellan förmånsstorlek och pensioneringstidpunkt. Många aspekter påverkas av exogena faktorer, som ekonomisk tillväxt och förändringar i den förväntade livslängden. Ett sätt att få ett sammanfattande mått på hur pensionssystemen påverkar incitamenten att stanna kvar i arbetskraften är att använda reglerna för de båda pensionssystemen för att räkna ut hypotetiska pensionsutbetalningar och utifrån dessa räkna ut incitamentsmåtten.

För att göra detta använder vi återigen LISA-databasen. Vi utnyttjar information om ålder, kön och inkomster från pension och sjukersättning. För att renodla incitamenten i det gamla och nya pensionssystemet fokuserar vi på de årskullar som omfattas av båda systemen, det vill säga personer födda i Sverige 1938–1949. Vi beräknar incitamenten vid 63 års ålder, under åren 2001–2012.⁶ Vi definierar pensionsåret som det sista året personen har arbetsinkomster som överstiger ett prisbasbelopp, och inkluderar personer tills de går i pension. För dessa personer hämtar vi information om den fullständiga intjänandehistoriken i det allmänna pensionssystemet från införandet av ATP-systemet 1960 fram till 2012 från Pensionsmyndighetens databaser.

Utifrån den fullständiga intjänandehistoriken beräknar vi den allmänna ålderspensionen en person skulle ha fått om den lämnade arbetskraften vid 63 års ålder. Vi gör detta genom att sätta upp en pensionskalkylator som tar hänsyn till alla förändringar av det allmänna ålderspensionssystemet som skett under perioden. För dessa årskullar, som omfattas av både det gamla och det nya pensionssystemet, beräknar vi såväl den faktiska pensionen de skulle fått, baserat på

---

⁵ När delningstalet i den allmänna inkomstpensionen beräknas används födelseårsspecifika överlevnadssannolikheter. Till skillnad från oss skiljer de alltså inte på män och kvinnor i detta avseende.

⁶ Vi exkluderar invandrade eftersom det är svårt att korrekt beräkna deras pensionsförmåner.

i vilken grad det nya systemet fasats in för den aktuella årskullen, som den pension de skulle fått om de var helt i det gamla systemet eller helt i det nya systemet. På så sätt kan vi jämföra de ekonomiska incitamenten för samma personer, med samma intjänandehistorik, under olika regelverk.

5.2 Förändringar av incitamenten att stanna kvar i arbetskraften i gamla och nya pensionssystemet

Vi börjar med att presentera olika incitamentsmått när vi bara tar ålderspensionssystemet i beaktande. I avsnitt 2 diskuterade vi skillnaderna mellan det gamla och det nya pensionssystemet avseende den aktuariska justeringen. Medan den aktuariska justeringen i det gamla pensionssystemet främst var kopplad till när den försäkrade började ta ut pension, beror storleken på pensionsförmånerna i det nya pensionssystemet *både* på tidpunkten när man slutar arbeta och på tidpunkten när man börjar ta ut pension. Incitamenten att skjuta upp pensionsuttaget kan därför tänkas vara större i det gamla pensionssystemet.

Vi såg att gapet mellan tidpunkten för pensionsuttag och tidpunkten för arbetsmarknadsutträde minskat efter pensionsreformen. En tänkbar förklaring till detta förändrade pensioneringsbeteende är den ovan beskrivna skillnaden i den aktuariska justeringen i pensionssystemen. För att belysa denna aspekt vidare beskriver vi skillnaderna i incitament under två olika antaganden: 1) Att individen lämnar arbetskraften och börjar ta ut pension vid 63 års ålder; och 2) Att individen lämnar arbetskraften vid 63 års ålder och börjar ta ut pension vid 65 års ålder.

Figur 11 visar fyra olika incitamentsmått i det gamla systemet, det nya systemet, och det faktiska systemet (infasiat över årskullar) under antagandet att arbetskraftsutträde och pensionsuttag sker samma år. Jämförelsen baseras på den faktiska intjänandehistoriken för dessa födelseårskullar. De två övre figurerna visar skillnaderna i den genomsnittliga ersättningsnivån och pensionsförmögenheten mellan systemen, vilket fångar den s.k. inkomsteffekten. Pensionsförmögenheten utgörs av nuvärdet på de diskonterade framtida pensionsutbetalningarna med livslängdsantaganden som följer SCB:s prognoser. De två nedre figurerna visar förändringen av pensionsförmögeneten av att arbeta ytterligare ett år, som vi kallar *intjänande*, och den implicita skatten på fortsatt arbete, mellan systemen, som, återigen efter det vedertagna engelska begreppet, kallas ITAX och som mäts som *intjänandet* minus ålderspensionsavgiften som andel av arbetsinkomsten året före pensioneringen med omvänt tecken.⁷ Om detta mått är

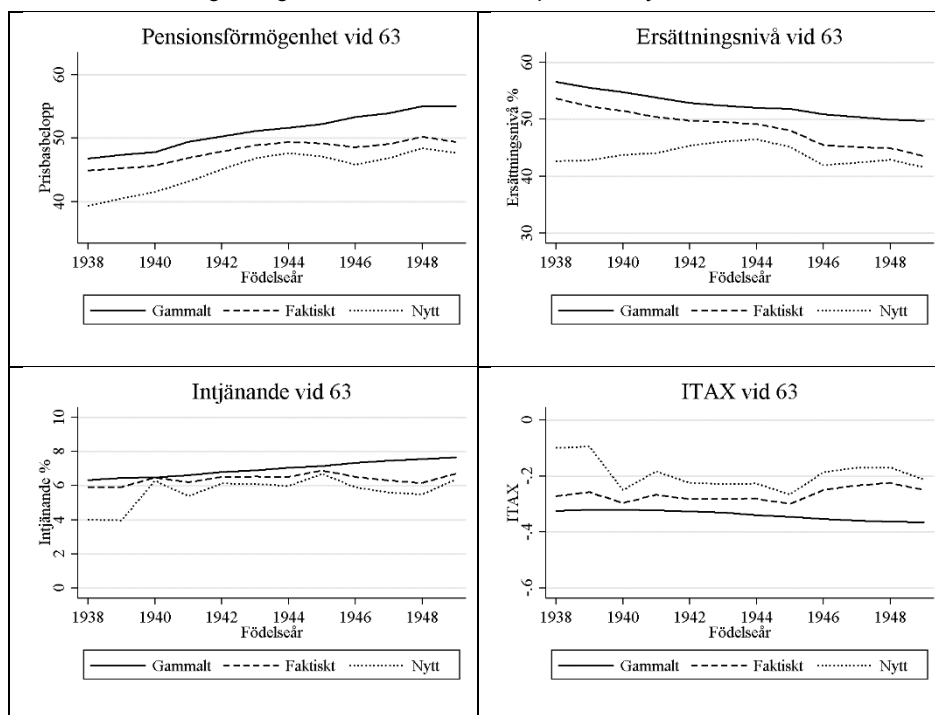
---

⁷ Se Laun och Palme (2022) för en djupare beskrivning av dessa mått.

negativt fungerar systemen som en ”subvention” av fortsatt arbete och om det är positivt som en ”skatt”.

Den översta, heldragna kurvan visar incitamentsmåttet om det gamla allmänna pensionssystemet fortfarande hade använts för de födda mellan 1938 och 1949 när de är 63 år och om de stannat kvar i arbetskraften till denna ålder. Den nedersta, prickade, kurvan visar samma sak, men under antagandet att det nya pensionssystemet hade implementerats fullt ut redan för de som är födda 1938. Det är värt att notera att båda dessa kurvor visar ett kontrafaktiskt utfall, eftersom det nya systemet implementerades stegvis för årskullarna födda mellan 1938 och 1953. Det utfall som representerar det som verkligen skedde, genom att beakta den stegvisa implementeringen, representeras av den mellersta, streckade, kurvan.

Figur 11 Förändringar i fyra mått på ekonomiska incitament till pensionering över födelseårskullar. Beräkningar begränsas till enbart ålderspensionssystemet

De övre panelerna över ersättningsnivån och pensionsförmögenheten i Figur 11 visar att det gamla pensionssystemet var mer generöst och skulle ha genererat högre pensionsnivåer för alla födelseårskullar som ingår i analysen. Den kraftigt ökande pensionsförmögenheten under det gamla pensionssystemet reflekterar att systemet inte var finansiellt hållbart, vilket var den huvudsakliga motiveringen

till att pensionsreformen genomfördes. I reala termer skulle pensionsförmögenheten för de födda 1942 under det renodlat nya pensionssystemet faktiskt vara högre än för de födda 1938 under det gamla pensionssystemet.

Resultaten visar således att trots att pensionsförmögenheten minskat för en given årskull, jämfört med vad de skulle fått under det gamla systemet, har inte pensionärerna i genomsnitt fått det sämre ställt jämfört med tidigare årskullar. Vi ser också en tidseffekt för födelseårskullarna födda från 1946. Detta reflekterar finanskrisen 2009. En skillnad i det nya systemet är att konjunkturläget, genom indexeringen av pensionsförmögenheten, slår igenom, medan det gamla systemet, som var prisindexerat, inte påverkades av nedgången i ekonomin efter finanskrisen 2009. Att den streckade kurvan, motsvarande det verkliga systemet, konvergerar med den prickade hänger ihop med att en ökande andel av den totala allmänna pensionen kommer från det nya systemet för de yngre årskullarna.

Den övre högra panelen i Figur 11 visar utvecklingen av den genomsnittliga ersättningsnivån, dvs. de genomsnittliga pensionsförmånernas storlek i förhållande till den genomsnittliga slutlönen, för det allmänna systemet för de som pensionerar sig vid 63 års ålder. Det tydligaste resultatet är att ersättningsnivån hade varit högre för alla årskullar om det gamla systemet behållits. Vi ser också att ersättningsnivån sjunker, om än endast marginellt, mellan årskullarna. Den troliga förklaringen till denna utveckling är att en allt större andel av de försäkrade i de yngre årskullarna har inkomster över taket för rätten till pension på 7,5 basbelopp. Nedgången i ersättningsnivån i det nya systemet bland de yngre årskullarna hänger, återigen, troligen ihop med nedgången i ekonomin efter finanskrisen 2009. Omfattningen av skillnaden i ersättningsnivå mellan det gamla systemet och det som implementerades är cirka fem procentenheter för de födda 1949, omkring 49 procent jämfört med 44 procent, vilket är mer än en 10-procentig skillnad.

De nedre panelerna över *intjänande* och *ITAX* visar förändringar av priset på att lämna arbetskraften i det gamla, nya och faktiska systemet. Det mest slående resultatet är att priset på att lämna arbetskraften faktiskt är lägre i det nya pensionssystemet. Medan pensionsförmögenheten skulle öka med 6–7 procent av ett extra års arbete i det renodlat gamla pensionssystemet är ökningen 4–6 procent i det renodlat nya pensionssystemet. Figuren över *ITAX* visar samma sak. En negativ *ITAX* betyder att individen subventioneras av att stanna kvar i arbetskraften, men subventionen är lägre i det nya jämfört med det gamla systemet.

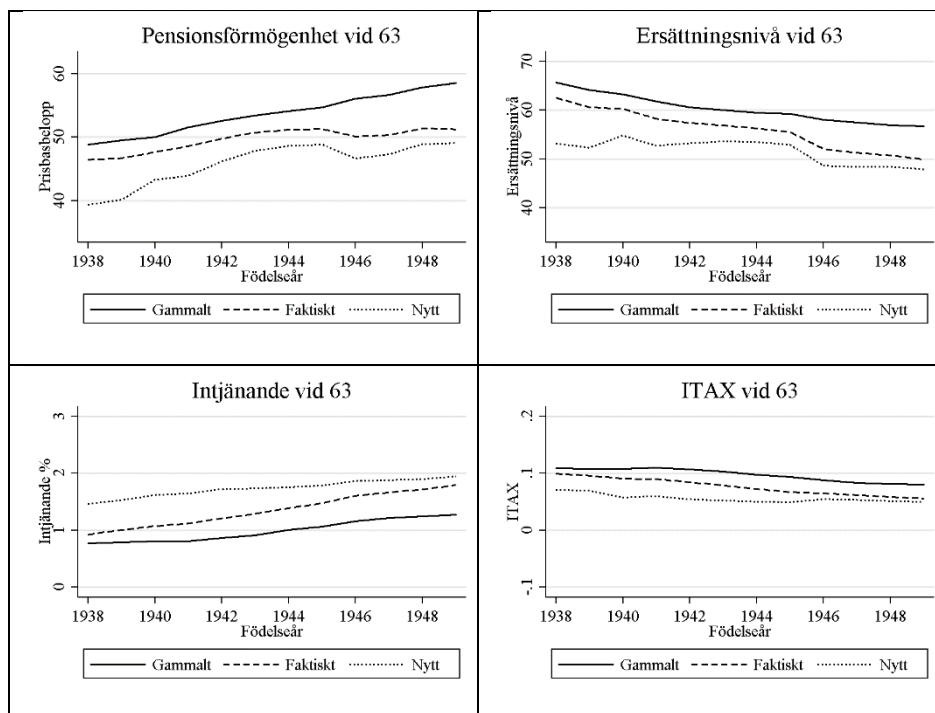
Sammanfattningsvis, under antagandet att en person börjar ta ut pension när man lämnar arbetskraften vid 63 års ålder, har pensionsreformen haft motverkande effekter på incitamenten att lämna arbetskraften. Å ena sidan har de lägre pensionsnivåerna skapat en inkomsteffekt mot ett förlängt arbetsliv. Å andra

sidan har priset på att lämna arbetskraften minskat i det nya systemet. Om man tar den stegvisa implementeringen i beaktande blir båda effekter relativt små för tidiga födelseårskullar, men ökar från årskullarna födda från 1946.

Figur 12 visar samma analys under antagandet att personen lämnar arbetskraften vid 63 års ålder men börjar ta ut pension först vid 65 års ålder. Om vi jämför resultaten med Figur 11 blir det tydligt att resultaten för ersättningsnivån och pensionsförmögenheten är likartade, vilket innebär en inkomsteffekt mot ett förlängt arbetsliv i det nya systemet. Däremot är resultaten för *intjänande* och ITAX de motsatta jämfört med Figur 11. Under detta alternativa antagande är *intjänande* högre i det nya jämfört med gamla pensionssystemet, och ITAX är lägre. Det innebär att både inkomst- och priset effekten går åt samma håll, dvs. att pensionsreformen ökade incitamenten till ett förlängt arbetsliv, om man hanterar besluten om arbetskraftsdeltagande och pensionsuttag som separata beslut.

Figur 12 Förändringar i fyra mått på ekonomiska incitament till pensionering över födelseårskullar under antagandet att individen lämnar arbetskraften vid 63 års ålder och börjar ta ut ålderspension vid 65 års ålder. Beräkningarna begränsas till det allmänna ålderspensionssystemet

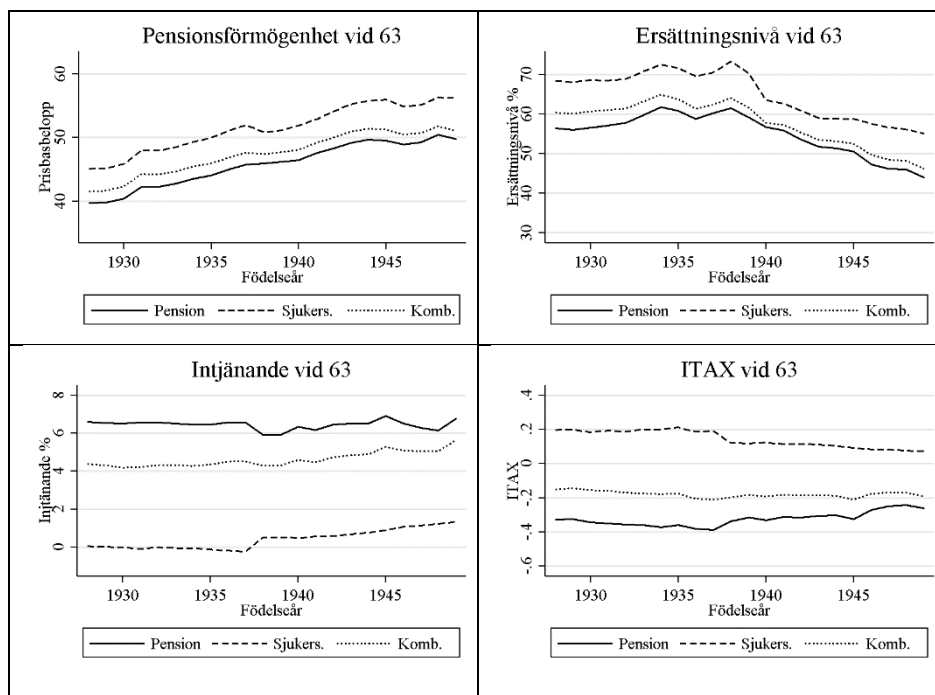

Härnäst tar vi i beaktande att utträde från arbetslivet kan ske såväl genom pensionssystemet som genom förtidspension/sjukersättning. Som vi beskriver i av-

snitt 4 har en stor andel av utträdet skett via förtidspensionssystemet. I Figur 13 visar vi hur incitamenten till utträde har förändrats för pensionsvägen, förtidspensionsvägen och ett viktat medelvärde utifrån sannolikheten att få förtidspension över tid i åldersgruppen 60–64 år. Vi återgår här till antagandet att arbetsmarknadsutträde och pensionsuttag sker samtidigt för pensionsvägen, medan arbetsmarknadsutträde med förtidspension innebär att individen erhåller förtidspension till 65 års ålder, då den övergår till ålderspension. Figuren visar utvecklingen för den stegvisa implementeringen av det reformerade pensionsystemet.

Som förväntat visar de övre panelerna att förtidspensionssystemet är mer generöst än ålderspensionssystemet, bland annat för att individen kan skjuta upp uttaget av ålderspension till 65 års ålder. Den nedåtgående utvecklingen av ersättningsnivån från födelseårskullen 1938 beror på den stegvisa implementeringen av det nya pensionsystemet, medan den uppåtgående trenden i pensionsförmögenhet beror på ekonomisk tillväxt över årskullar. De nedre panelerna i Figur 13 visar, som väntat, att priset på att lämna arbetskraften är högre för de som lämnar arbetslivet genom förtidspensionssystemet.

Figur 13 Förändringar i fyra mått på ekonomiska incitament att pensionera sig över födelseårskullar. Beräkningar baserat på viktad medelvärde mellan ålderspension och sjukersättning/förtidspension som väg ut ur arbetskraften

6 Diskussion

Liksom många andra industrialiserade länder står Sverige inför demografiska utmaningar. Relationen i storleken mellan åldersgruppen äldre än 65 år och de 20–64 år har förändrats mycket fort under senare år och kommer fortsätta att göra så under överblickbar framtid. Ett sätt att motverka de negativa ekonomiska konsekvenserna av denna utveckling är att förlänga arbetslivet och ett sätt att uppnå detta är att erbjuda starkare ekonomiska incitament till att vara kvar i arbetskraften. Utformningen av våra trygghetssystem har en nyckelroll i detta sammanhang.

Under senare år har också arbetskraftsdeltagandet bland äldre ökat mycket kraftigt. Arbetskraftsdeltagandet bland män i åldersgruppen 60–64 år har ökat mer än 20 procentenheter – från 55 till 75 procent – mellan slutet av 1990-talet och 2017. Samtidigt har trygghetssystemen genomgått stora reformer. Pensionsreformen 1999 är den mest genomgripande förändringen och det ligger nära till hands att hänföra förändringen i arbetskraftsdeltagandet bland äldre – åtminstone delvis – till denna reform.

I denna rapport har vi undersökt hur reformen har påverkat de försäkrades incitament att stanna kvar i arbetskraften. Vi beskriver incitamentens två delar: den del som kan hänföras till den allmänna generositeten i systemet och den del som relaterar till hur mycket den samlade pensionsförmögenheten *förändras* genom att den försäkrade väljer att stanna ytterligare ett år.

Vad det gäller den första komponenten, visar vi i rapporten att det reformerade pensionssystemet, vid ett givet arbetsutbudsbeteende, entydigt ger lägre ersättningsnivåer för pensionärerna jämfört med ATP-systemet. Denna del av förändringen i incitamenten till följd av pensionsreformen genererade således incitament till senare pensionering och ett ökat deltagande i arbetskraften bland äldre.

När det gäller pensionsreformens påverkan på priset, dvs. hur mycket den sammanlagda pensionsinkomsten *förändras* av att man går ett år tidigare eller senare i pension, är våra resultat mer tvetydiga. Om vi antar att den försäkrade börjar ta ut sin pension samtidigt som hen lämnar arbetskraften visar våra beräkningar att det gamla pensionssystemet faktiskt i genomsnitt ger en större förändring i pension och därmed genererar starkare incitament att stanna kvar i arbetskraften för 63-åringarna – även om skillnaderna mellan systemen är mycket liten. När vi däremot antar att de försäkrade började ta ut sin pension vid den tidigare normala pensionsåldern vid 65 år ser vi att deras incitament att stanna kvar i arbetskraften vid 63 år är starkare i det nya systemet.

Sammantaget ger inte våra resultat något entydigt svar på frågan om pensionsreformen förändrat incitamenten att stanna kvar i arbetskraften så att de blivit

starkare eller svagare efter reformen. För att kunna avgöra om så varit fallet skulle krävas att man identifierade storlekarna på de motverkande förändringarna i incitament som reformen inneburit. Allt beror på vilka antaganden man gör om hur flexibelt uttaget av ålderspensionen har varit i det gamla systemet och hur det är idag. Under antagandet om att de försäkrade tar ut sina ålderspensioner samma år som de lämnar arbetskraften, fann vi att huruvida incitamenten stärkts eller försvagats är en fråga om hur man värderar inkomsteffekten gentemot priseffekten i det sammantagna incitamentsmålet.

En ytterligare utestående fråga är i vilken utsträckning de försäkrade verkligen agerar på ekonomiska incitament att stanna kvar i arbetskraften, och i så fall, hur de då värderar de två komponenterna i incitamenten mot varandra i sina pensioneringsbeslut. Ett sätt att besvara dessa frågor är att skatta en ekonometrisk modell för pensioneringsbeslutet. I en sådan modell skulle man kunna skatta separata parametrar för inkomst- respektive priseffekten. Det skulle också vara möjligt att simulera effekten av att en pensionsreform ändrade incitamenten på arbetskraftsdeltagandet för att på så sätt skilja ut effekten av pensionsreformen från andra förändringar, så som förändringar i folkhälsan eller i arbetsmiljön.

I den mer omfattande, engelska versionen av denna rapport, Laun och Palme (2022), försöker vi göra just detta. Tyvärr bekräftar våra resultat svårigheten med att skatta inkomsteffekter i pensionssystem på svenska data.⁸ Våra resultat uppvisar utifrån teoretiska förutsättningar icke förväntade tecken på koefficienterna för inkomsteffekten.

Resultaten från den ekonometriska modell som rapporteras i Laun och Palme (2022) visar emellertid förväntade resultat för koefficienten för priseffekten för de flesta specifikationer. Som vi förklarade i avsnitt 5, ökade priset på att lämna arbetskraften som en följd av pensionsreformen när vi antog att pensionsuttaget fixerades till året då den försäkrade fyllde 65. Teoretiskt skulle således modellen kunna prediktera det ökade deltagandet i arbetskraften som vi observerade efter reformen. När vi använder modellen för att uppskatta hur stor andel av det förändrade beteendet som skulle kunna hänföras till denna effekt, visar resultaten att denna andel är försumbar.

En viktig begränsning med våra rapporter, både denna och den mer omfattande engelska versionen, är att vi varken beaktar tjänstepensioner eller privat pensionssparande i våra beräkningar. Tjänstepensionerna har under senare år fått en ökad betydelse för de pensionerades ekonomiska förhållanden och vi lämnar därför detta viktiga område till framtida forskning.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att våra resultat inte ger något entydigt svar på i vilken utsträckning pensionsreformen bidragit till förändringarna i

---

⁸ Se även t ex Palme och Svensson, 2004, eller Johansson, Laun och Palme, 2016.

arbetsutbudet bland de äldre som vi kunnat dokumentera. Det finns även andra kandidater till att förklara det förändrade beteendet. I Laun och Palme (2020) visade vi att både förändringen av förtidspensionssystemet/sjukersättningen, förbättringen i hälsan och utbildningsnivån potentiellt varit sådana kandidater. Att särskilja hur var och en av dessa faktorer bidragit till att förlänga arbetslivet är en utmaning till fortsatt arbete inom detta fascinerade forskningsområde.

Referenser

- Johansson, P., L. Laun och M. Palme (2016), “*Pathways to Retirement and the Role of Financial Incentives in Sweden*” I David Wise (red.) *Social Security and Retirement around the World: Disability Insurance Programs and Retirement*, Chicago: University of Chicago Press.
- Laun, L. och M. Palme (2020), “The Recent Rise of Labor Force Participation of Older Workers in Sweden”, in Courtney Coile, Kevin Milligan and David A. Wise (eds.), *Social Security Programs and Retirement Around the World: Working Longer*, Chicago: University of Chicago Press.
- Laun och Palme (2022), “Pension Reform, Incentives to Retire and Retirement Behavior: Empirical Evidence from Swedish Micro-data”. IFAU Working paper 2022:8.
- Palme, M. och I. Svensson (1999), “Social security, occupational pensions, and retirement in Sweden”. I Jonathan Gruber och David Wise (red.) *Social security and retirement around the world* (pp. 355-402). Chicago: University of Chicago Press.
- Palme, M. och I. Svensson (2004), “Income Security Programs and Retirement in Sweden”. I Jonathan Gruber och David Wise (red.) *Social Security and Retirement around the World: Micro-estimates*, 2004, Chicago University Press: Chicago.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med placering i Uppsala.

IFAU ska främja, stödja och genom forskning genomföra uppföljningar och utvärderingar. Uppdraget omfattar effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen.

I rapportserien presenteras såväl IFAU:s forskning som resultat av samarbeten med andra nationella och internationella forskningsorganisationer.

IFAU delar årligen ut bidrag till olika forskningsprojekt, vars resultat publiceras i rapportserien.

Rapporterna kan vara fristående eller publiceras tillsammans med ett Working paper.

Alla IFAU:s publikationer finns på www.ifau.se